

УДК 343.98:343.14

<https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.51>

Усенко Олена Валеріївна

*кандидат юридичних наук, доцент, судовий експерт,
завідувач Чернігівського відділення Київського науково-
дослідного інституту судових експертиз*

Міністерства юстиції України

*<https://orcid.org/0000-0003-0534-5422>
chernihiv@kndise.gov.ua*

Бібліографічний опис статті: Усенко О.В. (2026). Нормативно-правове регулювання оплати праці судових експертів в Україні. *Криміналістика і судова експертиза*, 71, 804-820. doi: <https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.51>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ В УКРАЇНІ

У статті здійснено комплексний теоретично-правовий аналіз організації оплати праці судових експертів в Україні як багатокомпонентного правового інституту, що поєднує трудові, цивільні та публічно-правові елементи. Проблематика судової експертизи та виклику експертів активно досліджується як у вітчизняній, так і у міжнародній правовій науці. **Метою дослідження** є комплексний аналіз правових та організаційно-економічних механізмів оплати праці судових експертів в Україні, виявлення проблемних аспектів бюджетного фінансування та формування науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення нормативного регулювання у цій сфері. **Методологічною основою** роботи стали загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та метод аналізу і узагальнення наукових джерел і практики судово-експертної діяльності. Це дозволило комплексно розглянути правові аспекти нормативно-правового регулювання оплати праці судових експертів в Україні. **Наукова новизна** полягає у комплексному підході до дослідження регулювання оплати праці судових експертів в Україні, визначенні ключових проблем та обґрунтуванні необхідності розроблення уніфікованих методичних підходів до формування вартості експертиз, підвищення базових окладів, впровадження електронних механізмів розрахунку та компенсації витрат та гармонізація національного законодавства з практикою країн ЄС. У **висновках**

підкреслюється, що ефективна організація оплати праці судових експертів є ключовою передумовою забезпечення їх незалежності та об'єктивності, підвищення якості експертних висновків, збереження професійного кадрового потенціалу та зміцнення авторитету судової системи в цілому. Запропоновані у статті рекомендації мають практичне значення для законодавців, судових установ та експертних організацій і спрямовані на комплексне вдосконалення системи оплати праці експертів в Україні.

Ключові слова: судова експертиза, оплата праці, судовий експерт, експертних година, незалежність експерта, правове регулювання, принципи оплати праці, бюджетне фінансування, правосуддя, якість експертизи

Usenko Olena

Ph.D. in Law, Associate Professor, Forensic Expert,
Head of the Chernihiv Branch of the Kyiv Scientific Research
Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice
of Ukraine, Chernihiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-0534-5422>
chernihiv@kndise.gov.ua

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK OF REMUNERATION OF FORENSIC EXPERTS IN UKRAINE

To cite this article: Usenko, O. (2026). Normatyvno-pravove rehuliuвання opłaty pratsi sudovykh ekspertiv v Ukraini [Regulatory and legal framework for remuneration of forensic experts in Ukraine]. *Criminalistics and Forensics*, 71, 804-820. doi: <https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.51>

The article provides a comprehensive theoretical and legal analysis of the organization of remuneration of forensic experts in Ukraine as a multi-component legal institution that combines labor, civil, and public law elements. The issue of forensic examination and the involvement of experts is actively studied in both national and international legal scholarship. **The purpose of the study** is to conduct a comprehensive analysis of the legal and organizational-economic mechanisms of remuneration of forensic experts in Ukraine, to identify problematic aspects of budget financing, and to develop scientifically grounded proposals for improving regulatory frameworks in this area. **The methodological basis** of the research includes general scientific and special methods, in particular formal-logical, system-structural, comparative-legal methods, as well as methods of analysis and generalization of scientific sources and the practice of forensic expert activity. This made it possible to comprehensively examine the legal aspects of the regulatory framework

governing remuneration of forensic experts in Ukraine. **The scientific novelty** lies in a comprehensive approach to studying the regulation of remuneration of forensic experts in Ukraine, identifying key problems, and substantiating the need to develop unified methodological approaches to determining the cost of expert examinations, increasing base salaries, introducing electronic mechanisms for calculating and reimbursing costs, and harmonizing national legislation with the practices of EU countries. **The conclusions** emphasize that an effective system of remuneration for forensic experts is a key prerequisite for ensuring their independence and objectivity, improving the quality of expert opinions, preserving professional human resources, and strengthening the authority of the judicial system as a whole. The recommendations proposed in the article have practical significance for legislators, judicial institutions, and expert organizations and are aimed at comprehensive improvement of the remuneration system for experts in Ukraine.

Key words: forensic examination, remuneration, forensic expert, expert hour, expert independence, legal regulation, principles of remuneration, budget financing, justice, quality of expertise.

Постановка проблеми

Судово-експертна діяльність є невід'ємною складовою механізму здійснення правосуддя та одним із ключових інструментів забезпечення принципів законності, змагальності сторін і об'єктивності судового розгляду. Висновок судового експерта у кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному судочинстві визнається самостійним джерелом доказів, що безпосередньо впливає на встановлення фактичних обставин справи та прийняття судового рішення. Саме тому гарантії незалежності, неупередженості та професійної компетентності судового експерта мають системне значення для функціонування правової держави.

Однією з базових гарантій незалежності експерта є належний рівень матеріального забезпечення. Оплата праці у сфері судово-експертної діяльності виконує не лише компенсаційну, а й превентивну функцію, оскільки запобігає виникненню корупційних ризиків, мінімізує вплив стороннього тиску та сприяє збереженню висококваліфікованих кадрів у державних спеціалізованих установах. В умовах підвищеної відповідальності експерта, складності досліджень, значного психоемоційного навантаження та можливих ризиків питання справедливої та економічно обґрунтованої оплати праці набуває особливої актуальності.

Правові засади статусу судового експерта та організації його діяльності визначені Законом України «Про судову експертизу» [4], який встановлює основні принципи судово-експертної діяльності, вимоги до кваліфікації експертів, порядок їх атестації та гарантії незалежності. Водночас питання оплати праці регулюється комплексно

сом норм трудового, бюджетного та фінансового законодавства, зокрема Кодексом законів про працю України [2], Законом України «Про оплату праці» [3] та Бюджетним кодексом України [1]. Така міжгалузєва регламентація зумовлює складність механізму нарахування заробітної плати та формування фонду оплати праці в державних спеціалізованих установах. Ситуація ускладнюється тим, що судово-експертні установи функціонують в умовах обмежених бюджетних ресурсів, необхідності модернізації матеріально-технічної бази, впровадження сучасних лабораторних технологій.

Післявоєнне відновлення України, збільшення кількості складних криміналістичних, будівельно-технічних, земельно-технічних, економічних та військових експертиз суттєво підвищують навантаження на експертів, що актуалізує питання перегляду існуючих підходів до формування заробітної плати та визначення вартості експертної години.

Особливої уваги потребує проблема дисбалансу між державними та недержавними судовими експертами. У приватному секторі вартість експертних послуг визначається договірними механізмами та ринковими чинниками, що часто забезпечує значно вищий рівень доходу порівняно з державними установами. Така ситуація спричиняє відтік кваліфікованих кадрів із державної системи та знижує її кадрову стабільність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика судової експертизи та викликів експертів активно досліджується як у вітчизняній, так і у міжнародній правовій науці.

В Україні значний внесок у дослідження цього питання зробили такі науковці, як Є. Д. Лук'янчук, який аналізує проблеми оплати праці судових експертів, та Д. Б. Сергєєва, яка досліджує питання судової експертизи.

Актуальність теми дослідження зумовлена також необхідністю гармонізації механізмів бюджетного фінансування з сучасними принципами ефективного управління публічними фінансами, підвищення прозорості формування фонду оплати праці та впровадження об'єктивних критеріїв оцінювання результативності експертної діяльності.

Мета дослідження

Мета дослідження - комплексний аналіз правових та організаційно-економічних механізмів оплати праці судових експертів в Україні, виявлення проблемних аспектів бюджетного фінансування та формування науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення нормативного регулювання у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення

таких завдань: розкрити поняття та структуру заробітної плати судового експерта, проаналізувати механізм формування фонду оплати праці державних спеціалізованих установ, дослідити тарифну систему, порядок нарахування надбавок і премій, визначити особливості матеріального забезпечення та соціального захисту експертів, окреслити проблеми недостатності бюджетного фінансування та запропонувати шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері матеріального забезпечення судово-експертної діяльності.

Предметом дослідження виступає система нормативно-правового регулювання оплати праці судових експертів, механізми її нарахування та бюджетного забезпечення.

Таким чином, комплексне дослідження питань оплати праці судових експертів має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки безпосередньо пов'язане з якістю здійснення правосуддя, гарантіями незалежності експертів та ефективністю функціонування судово-експертної системи України.

Виклад основного матеріалу

Оплата праці судового експерта є складною правовою та економічною категорією, що перебуває на перетині трудового, фінансового та спеціального законодавства. Вона виступає не лише формою винагороди за виконану інтелектуально-правову діяльність, а й гарантією незалежності експерта, його професійної стабільності та належного функціонування судово-експертної системи загалом.

Правовий статус судового експерта визначено у Законі України «Про судову експертизу», який закріплює принципи незалежності, законності, об'єктивності та повноти дослідження. Разом із тим, без належного матеріального забезпечення зазначені принципи залишаються декларативними, оскільки економічна залежність потенційно впливає на професійну автономію експерта [4].

Загальне поняття заробітної плати визначене у Законі України «Про оплату праці» як винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Відповідні положення деталізуються нормами Кодекса законів про працю України, які встановлюють правові засади організації оплати праці, її структуру, порядок та строки виплати [2].

Однак у сфері судово-експертної діяльності заробітна плата має специфічні ознаки, що відрізняють її від оплати праці інших категорій працівників бюджетної сфери.

У науковому аспекті заробітна плата судового експерта може розглядатися у трьох взаємопов'язаних вимірах. Вимір, як економічна категорія, яка відображає частку створеного суспільного продукту, що спрямовується на відтворення робочої сили експерта, враховуючи його високий рівень спеціальних знань, відповідальність

та інтелектуальну складність діяльності. Вимір, як правова категорія, який є елементом трудових правовідносин, гарантується державою та підлягає нормативному регулюванню. Для державних експертів вона має публічно-правовий характер, оскільки фінансується з бюджету. І як соціальна гарантія, що забезпечує матеріальну стабільність, соціальний захист та запобігає ризикам професійної деформації чи зовнішнього впливу.

Специфічними ознаками заробітної плати судового експерта є те, що на відміну від більшості бюджетних працівників, судовий експерт здійснює процесуально значиму діяльність, несе підвищену юридичну відповідальність (зокрема за завідомо неправдивий висновок), виконує інтелектуально складну та часто міждисциплінарну роботу, працює в умовах високого психологічного навантаження.

Ці особливості зумовлюють необхідність диференційованого підходу до формування системи оплати праці.

Відповідно до чинного законодавства структура заробітної плати включає три основні блоки.

Першим є основна заробітна плата - це гарантована частина доходу, що має стабільний характер та визначається: посадовим окладом, тарифним розрядом, кваліфікаційним класом. Для державних експертів оклад встановлюється відповідно до Єдиної тарифної сітки. Саме основна заробітна плата формує базу для нарахування всіх інших виплат. Функціонально основна зарплата виконує компенсаційну функцію, стабілізаційну функцію та гарантійну функцію.

Другим блоком є додаткова заробітна плата, до неї належать надбавки за вислугу років, надбавки за інтенсивність праці, доплати за суміщення посад та премії. Додаткова заробітна плата має стимулювальний характер і спрямована на диференціацію доходу залежно від професійного рівня, навантаження та результативності. У практичному вимірі саме ця частина найбільш чутлива до бюджетних обмежень.

І третім блоком є інші компенсаційні та заохочувальні виплати, до яких належить індексація, матеріальна допомога, компенсації витрат на відрядження та одноразові заохочення. Ці виплати не мають системного характеру, проте забезпечують соціальну підтримку експерта.

Особливістю української моделі є існування двох форм організації експертної діяльності - державна спеціалізована експертна установа та незалежна (приватна) експертна діяльність. Для державних експертів оплата праці має публічно-правовий характер і залежить від бюджетного фінансування. Для приватних експертів вона формується на договірній основі відповідно до Цивільного кодексу України та ринкових механізмів. У цьому випадку заробітна плата трансформується у форму винагороди за надані послуги. Така подвійність створює дисбаланс у рівні доходів та впливає на кадрову стабільність державної системи.

Заробітна плата судового експерта виконує комплекс функцій: відтворювальну - забезпечення матеріального існування та професійного розвитку, стимулюючу - заохочення до якісного та своєчасного виконання експертиз, регулятивну - вплив на розподіл кадрів між державною та приватною сферами, антикорупційну - мінімізація ризиків неправомірного впливу та соціально-захисну - гарантування стабільності та соціальної безпеки.

Серед системних проблем можна виділити низьку частку стимулюючих виплат у структурі доходу, недостатню диференціацію залежно від складності експертиз, невідповідність посадових окладів рівню професійної відповідальності, залежність преміювання від залишків фонду оплати праці.

У науковому контексті це свідчить про потребу переходу від формально-тарифної моделі до більш гнучкої системи.

Тобто, заробітна плата судового експерта є багатокomпонентною правовою категорією, що поєднує елементи трудового, бюджетного та спеціального регулювання. Її структура включає основну, додаткову та компенсаційну складові, які виконують відтворювальну, стимулюючу та гарантійну функції. Специфіка судово-експертної діяльності - підвищена юридична відповідальність, інтелектуальна складність та процесуальна значущість - об'єктивно вимагає більш диференційованого та економічно обґрунтованого підходу до формування системи оплати праці. Таким чином, удосконалення структури заробітної плати судових експертів повинно здійснюватися з урахуванням принципів незалежності, справедливості, прозорості та фінансової стійкості державної судово-експертної системи.

Механізм нарахування заробітної плати державних судових експертів є складною багаторівневою процедурою, що поєднує норми трудового, бюджетного та спеціального законодавства. Його правову основу становлять: Бюджетний кодекс України [1], Кодекс законів про працю України [2], Закон України «Про оплату праці» [3], Закон України «Про судову експертизу» [4], підзаконні акти Кабінету Міністрів України щодо Єдиної тарифної сітки.

Механізм нарахування складається з п'яти взаємопов'язаних блоків: формування фонду оплати праці установи, визначення посадового окладу, нарахування надбавок і доплат, преміювання та стимулюючі виплати та обов'язкові відрахування та фінансове адміністрування.

Фонд оплати праці державної спеціалізованої експертної установи формується в межах бюджетних асигнувань, передбачених кошторисом. На початковому етапі визначається гранична чисельність працівників, розраховується потреба у фонді заробітної плати, погоджується кошторис з головним розпорядником бюджетних коштів.

Фонд оплати праці включає основну зарплату, додаткову зарплату, премії та нарахування ЄСВ.

Штатний розпис затверджується керівником установи. У ньому визначаються назви посад, тарифні розряди, посадові оклади, фонд на стимулюючі виплати.

Посадові оклади державних судових експертів встановлюються відповідно до Єдиної тарифної сітки, яка містить тарифні розряди, тарифні коефіцієнти, базовий посадовий оклад першого тарифного розряду. Чим вищий тарифний розряд - тим більший коефіцієнт. Кваліфікаційний клас безпосередньо впливає на розряд та рівень окладу. Наразі існують такі класи: експерт II класу, експерт I класу, експерт вищого класу.

Присвоєння класу здійснюється за результатами атестації враховуючи стаж роботи, кількість та складність проведених експертиз, наукові публікації, відсутність дисциплінарних стягнень.

У деяких випадках (керівники установ) застосовується контрактна система, що може передбачати індивідуальні умови оплати.

Надбавки є постійними або тимчасовими складовими зарплати. Надбавка за вислугу років встановлюється у відсотках до посадового окладу залежно від стажу роботи. Надбавка за інтенсивність праці призначається за значне навантаження, велику кількість експертиз, виконання складних або комплексних досліджень. Встановлюється наказом керівника в межах фонду оплати праці. Надбавка за особливо важливу роботу може встановлюватися при виконанні резонансних експертиз та при роботі в умовах підвищеного ризику. Доплати мають компенсаційний характер і можуть надаватися за суміщення посад, якщо експерт виконує обов'язки іншого працівника, за тимчасове заміщення, у разі відсутності колеги (відпустка, лікарняний), за роботу в нічний час, у випадку невідкладних експертиз.

Також елементом заробітної плати експерта може виступати преміювання. Премії - змінна частина зарплати. Щомісячні премії виплачуються за своєчасне виконання експертиз, відсутність повернення висновків на доопрацювання та якість роботи. Квартальні або річні премії надаються за результатами діяльності установи. Разові премії можуть бути встановлені за виконання особливо складних завдань. Але проблемним питанням є те, що преміювання залежить від наявності економії фонду оплати праці. Нарахування зарплати базується на табелі обліку робочого часу, нормах тривалості робочого часу та даних внутрішнього обліку експертних навантажень. Хоча для державних експертів зарплата не прив'язана прямо до кількості експертних годин, фактичне навантаження впливає на стимулюючі виплати.

Із нарахованої зарплати здійснюються вирахування на податок на доходи фізичних осіб, військовий збір та єдиний соціальний внесок, що нараховуються роботодавцем. Після відрахувань визначається чиста заробітна плата. Зарплата підлягає індексації відповідно до законодавства. Індексція проводиться при зростанні індексу споживчих цін і здійснюється в межах бюджетних можливостей. На-

рахування зарплати підлягає внутрішньому фінансовому контролю, казначейському обслуговуванню та зовнішньому аудиту. Будь-які порушення можуть кваліфікуватися як бюджетні правопорушення.

Проблемними аспектами механізму оплати праці залишаються обмеження преміального фонду, залежність стимулювання від економії коштів, невідповідність оплати фактичному навантаженню та відсутність чіткої методики оцінки складності експертиз.

Тобто, механізм нарахування заробітної плати державних судових експертів є формально структурованим і нормативно врегульованим, проте він має бюджетно-обмежувальний характер. Система поєднує тарифну модель із дискреційним преміюванням, що не завжди забезпечує справедливу диференціацію залежно від фактичної складності та інтелектуальної напруги експертної роботи. Подальше вдосконалення повинно передбачати чітку прив'язку стимулювання до обсягу та складності експертиз, цифровий облік експертного навантаження та реформування тарифної сітки з урахуванням професійної специфіки судових експертів.

Важливим є і питання матеріального забезпечення судових експертів, що є комплексною правовою категорією, що охоплює не лише оплату праці, а й систему соціальних гарантій, компенсацій, страхування, пенсійного забезпечення та організаційно-ресурсну підтримку професійної діяльності. Матеріальне забезпечення виконує не лише компенсаційну функцію, але й виступає гарантією незалежності експерта та запобіжником зовнішнього впливу. Матеріальне забезпечення судового експерта включає три взаємопов'язані блоки: грошове забезпечення (заробітна плата, премії, компенсаційні виплати, матеріальна допомога), соціальні гарантії (оплачувані відпустки, тимчасова непрацездатність, страхові виплати, пенсійне забезпечення), організаційно-ресурсне забезпечення (робоче місце, спеціалізоване обладнання, доступ до лабораторій, програмне забезпечення, професійне навчання та підвищення кваліфікації). Без належного ресурсного забезпечення навіть формально достатня зарплата не гарантує ефективності експертної діяльності.

Соціальний захист судових експертів здійснюється на загальних підставах, передбачених трудовим законодавством, однак має специфічні аспекти, зумовлені характером діяльності. Судові експерти мають право на нормовану тривалість робочого часу, щорічну основну оплачувану відпустку, додаткові відпустки (за стаж або специфічні умови праці), компенсацію за роботу у понаднормовий час. Особливістю є те, що складність експертиз часто зумовлює інтелектуальне перевантаження, яке формально не завжди відображається у табелі робочого часу.

Судові експерти підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню у разі тимчасової непрацездатності, професійного захворювання, нещасного випадку на виробництві застосовуються механізми компенсаційних виплат.

У певних випадках (зокрема при роботі з вибухонебезпечними речовинами, біологічними матеріалами, токсичними речовинами) постає питання додаткового страхування життя та здоров'я. Державні судові експерти підлягають загальному порядку пенсійного забезпечення. Але проблемним є питання відсутності спеціального пенсійного статусу, аналогічного статусу суддів чи прокурорів, незважаючи на високий рівень професійної відповідальності експертів.

Матеріальне забезпечення не обмежується зарплатою. До нього входить забезпечення сучасним лабораторним обладнанням, доступ до інформаційних баз, фінансування наукових досліджень, відшкодування витрат на підвищення кваліфікації. Недостатність фінансування матеріально-технічної бази прямо впливає на якість експертних досліджень та збільшує строк їх виконання.

Оплата експертних послуг є окремим аспектом матеріального забезпечення, що стосується як державних, так і недержавних експертів.

Наразі основними проблемами є те, що вартість часто не відповідає реальним витратам часу та ресурсів, відсутність уніфікованої методики визначення трудомісткості. Установи по-різному оцінюють складність досліджень та дисбаланс між державною та приватною експертизою та затримки бюджетного фінансування і відсутність прив'язки оплати до наукової новизни дослідження.

«Оплата праці судових експертів в Україні залежить від типу експертизи, складності та обсягу роботи, але все ж аналізуючи ринок праці слід зазначити, що порівняно з іншими спеціалістами зарплата судового експерта є досить низькою. Низька оплата праці судових експертів є реальною проблемою, яка впливає на їх професію, оскільки висококваліфікованим фахівцям, які потребують відповідної освіти та підготовки, пропонують неконкурентні умови праці, що може призводити до дефіциту кадрів та зниження якості експертних висновків» [5, с.796].

Узагальнюючи вищесказане, треба зазначити, що матеріальне забезпечення судових експертів є комплексною системою, що охоплює грошові виплати, соціальні гарантії та ресурсну підтримку професійної діяльності. Його ефективність безпосередньо впливає на незалежність експерта, якість експертних досліджень та функціонування судової системи в цілому. Удосконалення цієї системи потребує запровадження економічно обґрунтованої методики розрахунку експертних годин, посилення соціальних гарантій, стабілізації бюджетного фінансування, нормативного закріплення мінімальних стандартів матеріального забезпечення судових експертів.

Критичний аналіз системи оплати праці судових експертів в Україні доцільно будувати не лише як перелік недоліків, а як оцінку її інституційної логіки, ефективності та впливу на якість правосуддя. В Україні оплата праці судових експертів регулюється, зокрема,

Законом України «Про судову експертизу». Відповідно до нього, заробітна плата складається з посадового окладу, надбавок, доплат і премій, а її конкретні параметри визначає Кабінет Міністрів.

Однак ключова проблема - розрив між нормативною моделлю і реальною практикою її застосування.

Однією з найбільш критичних вад є хронічне невиконання законодавчих гарантій.

Закон передбачає, що посадовий оклад має становити не менше ніж 10 прожиткових мінімумів, але: дія цієї норми щорічно зупиняється законами про бюджет.

Це свідчить про декларативність гарантій, водночас формується правова невизначеність та підривається принцип правової стабільності.

Фактично держава сама системно не виконує власні соціально-економічні гарантії, що є ознакою інституційної слабкості.

Оклади експертів визначаються через прожитковий мінімум, який не відповідає реальним витратам та має політичний характер встановлення.

Наслідками цього є занижена базова зарплата, відсутність зв'язку між оплатою і складністю експертизи та девальвація висококваліфікованої праці.

У результаті експерт з багаторічним досвідом може отримувати оплату, яка не дорівнює вартості його знань.

Судова експертиза за своєю суттю є інтелектуальною високоспеціалізованою діяльністю і потребує постійного професійного розвитку та має високий рівень відповідальності.

Але система оплати базується на Єдиній тарифній сітці бюджетної сфери. Тобто Кабінет Міністрів України не враховує складність справи, унікальність дослідження, ризику та відповідальність, а це вже створює конфлікт між природою діяльності та способом її фінансування.

Окрема проблема: оплата експертиз у кримінальних та цивільних справах, тому що вона часто залежить від бюджетного фінансування, може затримуватися і майже ніколи не покриває реальні витрати.

Наслідками цього є затягування розгляду справ, формальний підхід до експертиз та зниження доступності правосуддя.

Українська система оплати праці судових експертів є нормативно суперечливою (гарантії не виконуються), економічно неадекватною (занижена база), застарілою (бюджетна модель для ринкової діяльності), ризикованою для незалежності експерта (через роль надбавок) та неефективною з точки зору якості правосуддя.

Головна проблема полягає не лише в низькому рівні оплати, а в тому, що система не пов'язує оплату з результатом, складністю і відповідальністю експертної діяльності.

Наразі важливим є і дослідження цього питання на прикладі ін-

ших розвинутих країн. Порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання оплати праці судових експертів у країнах ЄС, США та Великобританії свідчить про принципово різні підходи до визначення правової природи винагороди експерта, її джерел та механізмів встановлення.

У сучасній зарубіжній науковій літературі, зокрема у дослідженні Alison Galloway, Eric J. Bartelink та Kristen Hartnett-McCann [8], питання винагороди судових експертів розглядається як складна міждисциплінарна категорія, що поєднує правові, економічні та етичні аспекти, і базується передусім на ринково-договірних засадах, де ключову роль відіграють автономія експерта, його професійна репутація та обсяг виконаної роботи.

На відміну від цього, в Україні домінує жорстко регламентована модель, у межах якої розміри оплати визначаються державою через систему фіксованих експертних годин і тарифів, що забезпечує формальний контроль, проте істотно обмежує гнучкість та не враховує реальної складності, інтелектуальної напруженості й індивідуальних особливостей кожної експертизи, у зв'язку з чим виникає дисбаланс між фактичними витратами праці експерта та її оплатою.

Зарубіжний підхід передбачає погодинну оплату, яка може коливатися в широких межах залежно від спеціалізації, досвіду та складності справи, а також включає оплату всіх видів професійної діяльності - від аналізу матеріалів і підготовки висновку до участі в судових засіданнях, очікування та виїздів, при цьому допускається використання ретейнерів як авансових платежів, що забезпечують залучення експерта, тоді як в українській практиці такі інструменти фактично відсутні або застосовуються обмежено.

Водночас важливою спільною рисою є формальна заборона залежності оплати від результату експертизи, однак якщо у західній моделі основним ризиком виступає можливість комерціалізації та потенційного впливу високих гонорарів на об'єктивність, то в Україні більш суттєвою проблемою є адміністративна залежність експерта від державної установи, що знижує рівень його фінансової автономії та професійної мотивації.

Крім того, зарубіжна модель характеризується високим рівнем гнучкості та адаптивності до ринкових умов, що дозволяє оперативно реагувати на зміни попиту, інфляційні процеси та розвиток спеціалізованих знань, тоді як українська система залишається інерційною, з повільним оновленням тарифів і відсутністю ефективних механізмів їх індексації. Це призводить до знецінення праці експертів і стимулює відтік висококваліфікованих кадрів. Таким чином, проведений аналіз свідчить про принципову різницю між ринково орієнтованою моделлю, яка забезпечує гнучкість, індивідуалізацію та професійну автономію, і централізованою нормативною системою, що гарантує контроль.

Але водночас породжує формалізацію та недостатню економічну

ефективність, тому оптимальним напрямом розвитку є поєднання цих підходів через запровадження більш гнучких механізмів визначення оплати праці судових експертів із одночасним збереженням прозорості та належного державного контролю.

У той самий час, Ezra Friedman “An Economic Analysis of Fact Witness Payment” [9] матеріальне забезпечення учасників судового процесу, зокрема свідків та експертів, розглядається крізь призму економічної теорії як важливий елемент ефективного функціонування правосуддя, при цьому автор виходить із того, що участь у судовому процесі пов’язана з альтернативними витратами часу, втратою доходу та додатковими витратами, а отже, відсутність належної компенсації призводить до неефективного розподілу ресурсів і зниження якості доказової бази.

У цьому контексті матеріальне забезпечення трактується як механізм вирівнювання економічних стимулів, що забезпечує залучення осіб із необхідними знаннями та інформацією, зокрема висококваліфікованих експертів, які інакше могли б відмовитися від участі у процесі через фінансові втрати, при цьому автор підкреслює, що оплата повинна компенсувати не лише прямі витрати (транспорт, проживання, організаційні витрати), але й непрямі - втрачений заробіток, професійні можливості та витрачений час, що формує повну економічну вартість участі у судовому процесі.

Водночас у роботі обґрунтовується, що встановлення занадто низького рівня оплати або її відсутність призводить до викривлення поведінки свідків та експертів, оскільки у процесі братимуть участь переважно особи з низькою альтернативною вартістю часу, що може негативно вплинути на якість правосуддя, тоді як адекватне матеріальне забезпечення сприяє підвищенню точності та повноти інформації, яка надається суду.

Разом з тим автор звертає увагу на ризики надмірної оплати, яка може створювати стимули до стратегічної поведінки або навіть маніпулювання показаннями, у зв’язку з чим підкреслюється необхідність балансу між достатньою компенсацією та запобіганням зловживанням, що досягається через процесуальні гарантії, контроль суду та прозорість фінансових відносин.

Особливу увагу приділено відмінності між фактичними свідками та експертами, де останні мають вищу ринкову вартість через спеціалізовані знання, що обґрунтовує більш високий рівень їх матеріального забезпечення, однак водночас потребує чіткішого регулювання, щоб уникнути впливу фінансових стимулів на об’єктивність висновків.

У підсумку автор доходить висновку, що матеріальне забезпечення учасників судового процесу, включаючи експертів, є не лише питанням справедливості, але й ключовим економічним інструментом забезпечення ефективності судової системи, оскільки саме через адекватну компенсацію досягається залучення компетентних

осіб, підвищується якість доказів і забезпечується баланс між доступністю правосуддя та його результативністю.

У країнах Європейського Союзу домінує публічно-правова модель регулювання, в межах якої статус експерта, порядок його залучення та оплати визначаються процесуальним законодавством і спеціальними актами. У більшості держав експерти або є працівниками державних установ, або діють у статусі незалежних осіб, але їхня винагорода все одно регламентується законом чи підзаконними актами. Типовим є встановлення тарифів або погодинних ставок, диференційованих залежно від спеціалізації, складності та часу виконання роботи, а також чітке визначення компенсації витрат і можливості коригування оплати залежно від якості експертизи. Наприклад, у Німеччині діє спеціальний закон (JVEG), який безпосередньо встановлює ставки винагороди, тоді як у деяких країнах використовується комбінований підхід: фіксовані тарифи плюс погодинна оплата. Таким чином, у ЄС оплата має нормативно визначений, формалізований характер, що забезпечує передбачуваність, але обмежує ринкову гнучкість.

У США правове регулювання має принципово інший характер і базується на приватноправовій (контрактній) моделі. Законодавство не встановлює єдиних тарифів або ставок винагороди експертів. Натомість ключову роль відіграє договір між експертом і стороною процесу. Винагорода визначається в угоді, де фіксуються ставки, порядок оплати та відповідальна сторона. При цьому суди втручаються лише опосередковано - через механізми допустимості доказів або розподілу судових витрат. Така модель дозволяє формувати ринкову ціну експертних послуг, яка залежить від кваліфікації, складності справи та попиту, і може варіювати від погодинної до денної оплати. Водночас відсутність централізованого регулювання означає високу варіативність і потенційні ризики нерівності доступу до експертизи.

У Великій Британії сформувалася змішана нормативно-ринкова модель, яка поєднує елементи регламентації та ринкового ціноутворення. З одного боку, процесуальне право визначає порядок залучення експертів, принципи відшкодування витрат і контроль за їх обґрунтованістю. З іншого - сама винагорода експерта здебільшого визначається ринком, тобто домовленістю між експертом і клієнтом. Основним принципом є те, що оплата формується відповідно до «ринкових сил», а суд лише оцінює її співмірність при розподілі судових витрат. Важливою особливістю є правило «costs follow the event», за яким витрати на експерта відшкодовує сторона, що програла справу, однак це відшкодування не завжди покриває повну суму гонорару. Таким чином, британська система поєднує ринкову свободу з процесуальним контролем, що створює баланс між гнучкістю та правовою визначеністю.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що ключова відмінність

між цими системами полягає у ступені нормативної детермінації оплати: у ЄС вона є детально регламентованою і прив'язаною до публічного фінансування, у США - майже повністю децентралізованою та договірною, а у Великій Британії - комбінованою, де ринкові механізми функціонують під процесуальним контролем суду. Це визначає не лише рівень доходів експертів, а й їхню незалежність, доступність експертизи та ефективність судового процесу загалом.

Висновки

Дослідження показує, що відсутність єдиної методики визначення трудомісткості та вартості експертних досліджень створює правову невизначеність, нерівність умов для державних та приватних експертів, а також потенційні конфлікти при розрахунку винагороди. Використання категорії експертна година як базового елементу формування оплати праці є ефективним інструментом стандартизації, проте потребує законодавчого закріплення та впровадження прозорих методик розрахунку. Сучасна практика свідчить про наявність проблем, пов'язаних з обмеженістю бюджетного фінансування, затримками виплат, недостатнім диференціюванням винагороди залежно від складності досліджень, а також ризиками корупційного впливу при низькому рівні матеріального стимулювання. Тому реформування системи оплати праці має здійснюватися комплексно, із врахуванням конституційних принципів, національних особливостей правової системи та міжнародних стандартів, зокрема практики Європейського Союзу та інших демократичних держав. Перспективними напрямками вдосконалення є законодавче визначення єдиних стандартів експертних годин і трудомісткості досліджень, уніфікація підходів до формування вартості експертиз для державних і приватних експертів, впровадження електронних та прозорих механізмів розрахунку оплати та компенсації витрат, підвищення базових окладів та диференційоване стимулювання експертів залежно від складності досліджень, гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, що дозволить підвищити довіру суспільства до судової експертизи. Отже, належна організація оплати праці судових експертів є стратегічно важливим елементом ефективного правосуддя, який забезпечує баланс між економічними, правовими та соціальними функціями, гарантує професійну незалежність та високий рівень якості експертних висновків. Удосконалення цієї системи сприятиме зміцненню авторитету судової експертизи та підвищенню рівня довіри до судової влади в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17>

(дата звернення: 03.03.2026).

2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 01.01.2024. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 03.03.2026).

3. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/108/95-вр> (дата звернення: 03.03.2026).

4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12> (дата звернення: 03.03.2026).

5. Бондаренко-Берегович В. В. Дослідження професійної компетентності судових експертів в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2025. № 8 (62). С. 796. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)-1342-1353](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-1342-1353).

6. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Судова експертиза : навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 99 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/1f703f10-729b-452a-b961-3755688832b5/content> (дата звернення: 03.03.2026).

7. Сергєєва Д. Б. Судові експертизи у кримінальному провадженні : навч. посіб. Київ : Алерта, 2025. 262 с. URL: https://jurkniga.ua/contents/sudovi-ekspertizi-u-kriminalnomu-provadhenni.pdf?srsId=AfmBOorBZ_pCZ4MuC-OoQGiwzRx4fHSHW_9M-_-tQcZJ9bG3VnWnjw4X (дата звернення: 03.03.2026).

8. Galloway A., Bartelink E. J., Hartnett-McCann K. Valuing your time: appropriate calculation of fees and expenses as an expert witness. *Forensic Anthropology and the United States Judicial System*. 2019. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781119469957.ch12>.

9. Friedman E. An economic analysis of fact witness payment. *Journal of Legal Analysis*. 2011. Vol. 3, No. 1. P. 139–180. URL: <https://academic.oup.com/jla/article/3/1/139/857946> (дата звернення: 03.03.2026).

References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2010). Biudzhetni kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI, stanom na 01.01.2025 [Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine dated July 8, 2010 No. 2456-VI, as of January 1, 2025]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17> (accessed: 03.03.2026) [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada Ukrainy. (1971). Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10.12.1971 № 322-VIII, stanom na 01.01.2024 [Labour Code of Ukraine: Law of Ukraine dated December 10, 1971 No. 322-VIII, as of January 1, 2024]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR*, 50, Art. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (accessed: 03.03.2026) [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada Ukrainy. (1995). Pro oplatu pratsi: Zakon Ukrainy vid 24.03.1995 № 108/95-VR [On remuneration of labour: Law of Ukraine dated March 24, 1995 No. 108/95-VR]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/108/95-вр> (accessed: 03.03.2026) [in Ukrainian].

4. Verkhovna Rada Ukrainy. (1994). Pro sudovu ekspertyzu: Zakon

Ukrainy vid 25.02.1994 № 4038-XII [On forensic examination: Law of Ukraine dated February 25, 1994 No. 4038-XII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12> (accessed: 03.03.2026) [in Ukrainian].

5. Bondarenko-Berehovych V.V. (2025). Doslidzhennia profesiinoi kompetentnosti sudovykh ekspertiv v umovakh voiennoho stanu [Research on the professional competence of forensic experts under martial law]. *Naukovi perspektyvy*, 10(56), 1342–1353. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)-1342-1353](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-1342-1353) [in Ukrainian].

6. Lukianchykov Ye.D., Lukianchykov B.Ye. (2023). Sudova ekspertyza: navchalnyi posibnyk [Forensic examination: textbook]. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho. 99 p. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/1f703f10-729b-452a-b961-3755688832b5/content> (accessed: 03.03.2026) [in Ukrainian].

7. Serhieieva D.B. (2025). Sudovi ekspertyzy u kryminalnomu provadzhenni: navchalnyi posibnyk [Forensic examinations in criminal proceedings: textbook]. Kyiv: Alerta. 262 p. URL: https://jurkniga.ua/contents/sudovi-ekspertizi-u-kryminalnomu-provadjhenni.pdf?srsltid=AfmBOorBZ_pCZ4MuC-OoQGiwzRx4fHSHW_9M_-tQcZJ9bG3VnWnjw4X (accessed: 03.03.2026) [in Ukrainian].

8. Galloway A., Bartelink E.J., Hartnett-McCann K. (2019). Valuing your time: appropriate calculation of fees and expenses as an expert witness. In *Forensic Anthropology and the United States Judicial System*. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781119469957.ch12> [in English].

9. Friedman E. (2011). An economic analysis of fact witness payment. *Journal of Legal Analysis*, 3(1), 139–180. URL: <https://academic.oup.com/jla/article/3/1/139/857946> (accessed: 03.03.2026) [in English].

Надійшла до редакції / Received: 09.03.2026

Отримана після доопрацювання / Received after revision: 23.04.2026

Прийнято до друку / Accepted for publication: 24.04.2026

Опубліковано / Published: 29.05.2026

Фінансування: відсутнє / Funding: none.

Конфлікт інтересів: автор(и) заявляє(ють) про відсутність конфлікту інтересів / Conflict of interest: the author(s) declare no conflict of interest.

Дотримання етичних норм: дослідження виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності / Ethical compliance: the study was conducted in accordance with the principles of academic integrity.

Дані дослідження: усі дані, необхідні для обґрунтування висновків, наведено у статті / Research data: all data necessary to substantiate the conclusions are presented in the article.